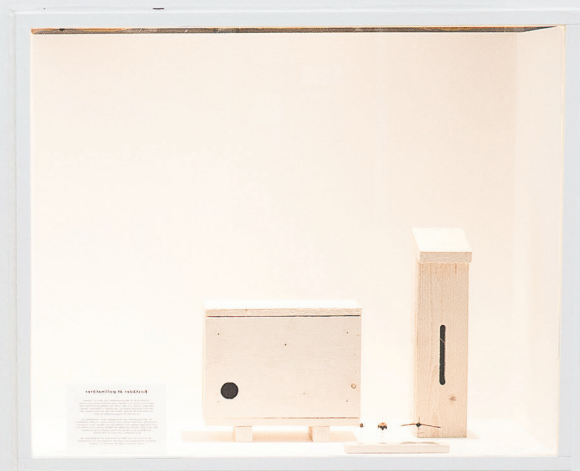

Bikupans politik

Världens bikupor töms. Fenomenet Colony Collapse Disorder (CCD) skadar bärkraften i en av mänsklighetens mest beständiga metaforer: bikupan som utopi. Alexander Svedberg besöker konstnären Erik Sjödins ateljé, för att där diskutera biets nyfunna symbolvärde.

Una apis, nulla apis, »ett bi är inget bi«.

Det italienska ordspråket fångar kärnan i hur människor har förstått bisamhället – specifikt *apis mellifera*, det europeiska honungsbiet – genom historien. Under den grekiska antiken användes samma ord för svärm och kupa: *smenos*. Det vanliga biet förstods aldrig som en individ, utan som del av en helhet. Individskapet tillhörde kupans drottning, eller kung.¹ Kupan uppfattades som ett elegant och välstrukturerat samhälle med komplex arbetsfördelning, vilket ansågs spegla den mänskliga civilisationens hierarkier. Men vilken civilisation? Människosamhällets organisation har alltid varit flytande. Därför är också bisamhällets representation beroende av vilka kulturer som studerar det.

Honungsbiets roll som politisk metafor har undersökts av många. I artikeln »Apiculture in the Anthropocene: between posthumanism and critical animal studies« (2015) skriver Richie Nimmo att biet åtnjuter en särställning bland insekterna. Nimmo menar att biet är en gränsöverskridande varelse som existerar mellan traditionella kategorier som »Natur« och »Kultur« eller »Vild« och »Domesticerad«. I dagsläget samsas den traditionella biodlingens småskalighet dock med en kommersiell apparat. Så kallade monokulturer, där det europeiska honungsbiet används för att pollinera ett växtslag åt gången, innebär, enligt Nimmo, att biet tillskrivs rollen som ett slags brukskreatur. Samtidigt pekar han på att bisamhällets komplexitet motsätter sig mänskliga försök till överhöghet, då ambitionen att styra bikupans produktion på mikronivå slår ut strukturen. Resultatet blir ett komplext förhållande mellan insekt och människa, där kupan inte kan exploateras på samma villkor som domesticerade djur.

Nimmo gör en viktig poäng. Biets roll som gränsöverskridare har alltid varit central i metaforen, om än av flera anledningar. Under den grekiska antiken hade biet också en roll i gränsöverskridande, religiösa föreställningar, något jag läser mer om i Hilda M. Ransomes bok *The Sacred Bee in Ancient Times and Folklore* (1937):

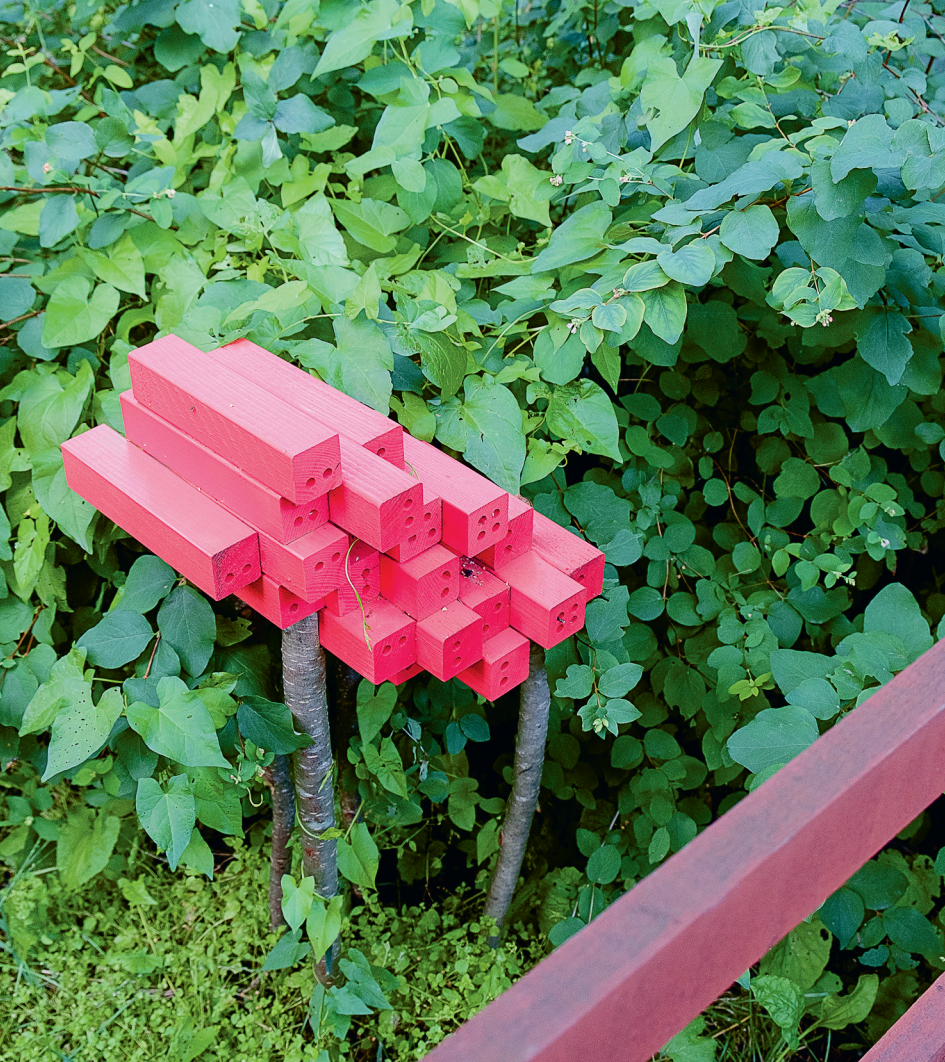
Bin, som levde i bergets klyftor eller grottor, verkar ha varit intimt förknippade med, om än inte förstådda som ett förkroppsligande av, de dödas själar. Klyftor och grottor betraktades ofta som ingångar till andarnas underjordiska rike.

Vad säger då biets historiska roll om människans relation till metaforen idag?

Jag träffade konstnären Erik Sjödin i hans ateljé i Slakthusområdet för att diskutera hur biet förstås under rådande omständigheter. Sjödin arbetar med konstprojekten *Den politiska biodlarens bibliotek* och *Våra vänner pollinatörerna*. Under 2018 är han aktuell med utställningen »Gemenskapstjänster« på Marabouparken konsthall. Han är också aktuell i utställningen »Ekologins visionärer« på Bildmuseet i Umeå. Projekten göder varandra. Biblioteket samlar litteratur som berör bisamhällets roll som metafor genom historien: från Aristoteles *Djurens historia* till Thomas D. Seeleys bok *Honeybee Democracy* (2010). Biblioteket fungerar som en resurs under workshops, samtal och konstruktionen av bikupor. Sjödins kollaborativa projekt syftar till att undersöka beroendeförhållanden mellan varelser, ting och fenomen utifrån en mer medveten bas. Syftet är att deltagare, liksom Sjödin själv, ska reflektera över hur inte bara människor utan också andra levande varelser inkluderas och påverkas av sättet vi lever på. Under samtalet förklarar Sjödin att hans konst kan förstås

1.

I *Djurens historia* skriver Aristoteles att man under den grekiska antiken trodde att kupan styrdes av en kung. Denna föreställning levde kvar länge och biet var en symbol för kungaskap under många århundraden i Europa.

Röd bikupa från kursen »Litet bygge« vid Konstfack. Foto Erik Sjödin.

utifrån en kombination av begreppen relationell estetik och posthumanism. Det förra myntades av Nicolas Bourriard i boken *Relational Aesthetics* (1998). Bourriard skriver att det materiella objektet – konstverket – inte utgör basen för den konstnärliga praktiken. Istället menar han att objektet blir samlingspunkten i en process där relationer och möten mellan människor skapar nya utrymmen för dialog.

Jag bad Sjödin att utveckla kring hur begreppen relationell estetik och posthumanism påverkar hans arbete:

ERIK SJÖDIN: Eftersom jag själv inte hade gått förberedande eller högre konstskola när jag påbörjade projekten, men önskade delta i konstsammanhang, inspirerades jag tidigt av konstnärer och konstgrupper som gjorde sådant som jag tidigare inte visste kunde vara konst. Ofta har dessa individer och grupper också andra utbildningsbakgrunder än enbart konst, till exempel som arkitekter. Jag fick dock upp ögonen även för samtidskonst och förstod att en

del av dem som till exempel producerade teknikfokuserad konst saknade konsthistorisk kunskap. Jag kände därför att det vore en bra idé att inte upprepa samma misstag och att jag hade mycket att vinna på att läsa in mig på grundläggande konsthistoria och teori när jag började utveckla egna projekt. Under processen hittade jag begreppet relationell estetik.

ALEXANDER SVEDBERG: Du menar att det finns en svaghet i Bourriards teori när den appliceras på din konst. Kan du förklara närmare?

ES: Jag tycker att den värld av relationer som Bourriard beskriver är symptomatiskt inkomplett, då den enbart inbegriper relationer mellan människor och ting. När jag började gräva ordentligt i filosofi hittade jag posthumanistisk teori, en skolbildning som tar fasta på det faktum att humanismen är människocentrerad. Posthumanismen försöker gå vidare genom att även förstå andra varelser som aktörer i världen, men också ting, fenomen och abstrakta begrepp. Jag tycker att kombinationen relationell estetik och posthumanism relativt kortfattat beskriver och motiverar vad jag försöker göra.

AS: Vilken roll anser du att relationen mellan estetik och funktion har i konstruktionen av bikupor?

ES: I de projekt där jag tillsammans med andra byggt bikupor och bostäder åt vilda pollinatörer har min utgångspunkt varit att göra någonting som faktiskt fungerar och samtidigt esteticera processen och resultatet. Syftet med att esteticera processen och

resultatet är att kommunicera arbetet till en större målgrupp än enbart deltagarna samt att visa att det är processen och inte det enskilda resultatet som är det relevanta. I praktiken har funktionen inte alltid hållit måttet. I den första workshopen jag arrangerade, där vi byggde bostäder åt solitärbin, borrade vi hål i små trädbitar som bina kan lägga ägg i. Men vi borrade inte tillräckligt djupa hål. Anledningen var att vi följde exempel som vi hittade på internet, utan att kolla upp om det hade gjorts studier som visar på hur dessa konstruktioner faktiskt fungerar. Sedan dess har jag försökt gå till botten med hur bon för solitärbin och andra pollinatörer bäst konstrueras. Det jag har hittat har sammanfattats i en bok som fungerar som en guide

för att bygga bostäder åt pollinatörer. Boken har också faktagranskats av forskare på Sveriges lantbruksuniversitet.

AS: Finns det några grundkrav som styr processen? Grundkrav som gäller oavsett om du samarbetar med Konstfack, biodlare eller en intresserad allmänhet. Och vilken roll spelar binas preferenser?

ES: I samarbete med programmet för Inredningsarkitektur och möbeldesign på Konstfack har jag vid två tillfällen hållit i ett moment vid kursen »Litet bygge«, där studenter har fått bygga bon åt solitärbin. Vid det första tillfället fick studenterna information om vad som krävs för att bon åt solitärbin ska fungera bra. Jag poängterade dock inte att funktion var viktigare än estetiska val. Resultatet var flera spännande konstruktioner som i praktiken inte fungerade då vi testade dem i Vintervikens trädgård. Det röda boet på en av bilderna flyttade inga bin in i. Studier har visat att obehandlade träblock fungerar bäst. I andra konstruktioner flyttade solitärbin in men konstruktionerna höll inte för väder och vind. Vid det andra kurstillfället poängterade jag att ett bo i värsta fall kan bli en »dödsfälla«. Det resulterade i att studenterna till stor del satte funktion före form, med mindre varierande uttryck som konsekvens. Tyvärr hann vi inte följa upp hur bona fungerade i praktiken, men många av dem hade teoretiska förutsättningar för att fungera. Syftet med kursmomentet var att använda bostadsbygge för pollinatörer som en metafor för bostadsbygge för människor. Jag ville visa att till exempel val av material och färg påverkar både bins och människors hälsa.

I bygget av bikupor för honungsbin på Eggeby gård – ett moment vid ett konstkollo arrangerat i samarbete med Tensta konsthall – lade vi mycket fokus på att få alla detaljer rätt så att konstruktionerna verkligen skulle hålla för väder och vind, och i övrigt fungera för både bin och biodlare. Bikupornas färg och form var i huvudsak ett resultat av att vi använde material återvunnet från en utställning på Tensta konsthall. Att använda återvunnet material från konsthallen var ett medvetet val, dels för att visa att det går att göra konst av små resurser men också att konst kan vara användbart på många sätt. Tanken var att använda »bricolage« som

metod, det vill säga att arbeta med det som finns till hand, och att detta skulle resultera i en bricolage-estetik. Sommarjobbarna som deltog i bygget var bitvis frustrerade över att de inte fick uttrycka sig mer kreativt. De ställde sig frågande till hur det vi gjorde kunde vara konst och hade nog gärna målat bikuporna istället för att enbart behandla dem med linolja. Att ta hänsyn till djurs och växters behov och väga in mer av det i förhållande till människors kortsiktiga profitmaximering inom jordbruket är något jag tycker är intressant att sträva efter.

AS: Fenomenet Colony Collapse Disorder (CCD) – då drönare överger kupan – har gett upphov till nya sätt att använda bi-metaforen idag. Detta beskrivs bland annat av Matthew Griffiths i essän »Something akin to what's killing bees. The poetry of colony collapse disorder« (2018). Griffiths menar CCD-fenomenet speglar ett globalt misslyckande att begränsa samhällelig och ekologisk kollaps. Vilken roll tror du att metaforen har idag, och vilken roll tror du att den kommer spela i framtiden?

ES: Det är möjligt att jag lever i en filterbubbla och uppfattar den mediala uppmärksamheten kring bin som större än vad den faktiskt är. Jag föreställer mig dock att dagens användning av biet som metafor kan mäta sig med 1600- och 1700-talets England, då metaforen var särskilt utbredd. Det är svårt att tro att en flera tusen år lång tradition av att dra paralleller mellan människor och bin inte skulle fortleva ett tag till. Det lär komma ny forskning som förändrar förståelsen av hur bin lever och detta kommer sannolikt användas för att sprida idéer av olika slag. I Laline Pauls *The Bees* (2014) har bisamhället till exempel gestaltats som en totalitär stat, vilket frångår tendensen att beskriva bikupan som ett idealsamhälle. Idag har dock biet gått från att vara en renodlat politisk metafor till att bli en nyckelsymbol för pågående ekologisk katastrof och en känsla av nära förestående kollaps. Framförallt honungsbiet har lyfts fram som en kanarie fågel i gruvan.² Nu tycker jag mig se en ökad förståelse för att räddandet av honungsbiet är som att rädda kanarie fågeln i gruvan. Jag tror att det är ett steg mot en ökad förståelse av komplexa ekologiska samband.

2 Kanarie fåglar användes länge som varningssystem i kolgruvor. Fågeln reagerade på giftiga gaser, vilket visade om det var säkert för människor att vistas i schakten.

ERIK SJÖDIN är konstnär och researcher, född 1979. Under 2018 är han aktuell med utställningen »Gemenskapstjänster« på Marabouparken konsthall i Stockholm. Han deltar också i utställningen »Ekologins visionärer« vid Bildmuseet i Umeå.

ALEXANDER SVEDBERG, född 1986, är essäist, redaktör, antikvetare och konstvetare. Under 2018 utkom han med essäiboken *Framtidens kritik* (Ariel förlag) tillsammans med forskaren och författaren Axel Andersson. Svedberg är redaktionssekreterare på 10TAL.